

Kıyamet ve Âhirete Taalluk Eden Konuların Mâzi ve Muzâri Fiille İfadesi

The Expression Of The Topics Which Concern The Doomsday And The Hereafter In Past And Present Tenses

Bekir Yıldırım*

Abstract: Despite the fact that the doomsday and the hereafter were not realized, it is seen that the issues related to them are stated in the Quran with past (mâdi) and present (muđâri') verbs. For instance, the approaching of the doomsday, the circumstances of heavenly and infernal people and the conversations between them are conveyed with past verbs. Blowing the last trump, resurrecting, punishing deniers, letting believers go into heaven, rewarding them in heaven and status of believers in there are expressed with present tenses. Besides, it is seen that even the same issues are expressed in both present and past tenses. Resurrecting and blowing the last trump are some of the examples for these. The declaration of these events with past time is due to both indicating that the news given will be definite and the expression contains future meaning due to some prepositions and prescriptions. The meaning of the past verbs (fi'l al-mâdi) turns into the future in the following matters: Verbs which are came after the preposition of "وَإِنَّمَا" promises (wa'd), past verbs which are contain news that are certain to happen point to the future. Verbs expressing promises (wa'd) can be understood from their meaning or the context of the sentence. In addition, if the past verb comes with a reference letter, and the verb which it refers (ma'tûfun alayh) indicates the future, the meaning of the past verb indicates the future. If the verbs in the conditional statement express that the events that will occur will definitely take place, the past pattern is used. Muđâri' verb, in terms of meaning, indicates renewal and repetition. It is also used to give the listener the feeling of experiencing the event. In the verses related to the hereafter, using of the muđâri'/present verb for future issues is to emphasize the repetition of the actions and to give the addressee the feeling that the event is alive. It is seen that the muđâri' verb indicates the future due to various prepositions and its context. These are: (سَوْفَ) and (سَ) prepositions take the muđâri' verb from the state and convert its meaning into future tense. The preposition of "أَنَّ لِي لَكَ الْآذَانَ" appoints to muđâri' and turns it's meaning into future. The preposition "لَنْ" turns the future into negative. While "لِ" expresses reasons, it turns the meaning into the future. If the muđâri' verb contains the meaning of promise (wa'd), it indicates the future as time. Verbs involving future work are included in this scope. The conditional prepositions that make "cazm" to muđâri' and do not turn the meaning of the verb into the future. In the verses that are related to the hereafter, the conditional sentences, the condition and the answer are muđâri', the conditional verb muđâri' answer is the noun phrase; it is seen in this form. In this study, it is tried to reveal, with examples from the verses, why the events regarding the future are expressed with past and present time in the Qur'an. Due to

* Dr., T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretmen.
Dr., Republic of Turkey Ministry of National Education, Teacher
ORCID 0000-0001-2345-6789
bekirilahiyatci@hotmail.com

Cite as/ Atıf: Yıldırım, B. (2020). Kıyamet ve âhirete taalluk eden konuların mâzi ve muzâri fiille ifadesi. *Turkish Studies - Religion*, 15(4), 595-613. <https://dx.doi.org/10.47091/TurkishStudies.46669>

Received/Geliş: 30 September/Eylül 2020

Accepted/Kabul: 20 December/Aralık 2020

Copyright © INTAC LTD, Turkey

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 25 December/Aralık 2020

CC BY-NC 4.0

which presumptions, the meaningful and prophetic verbs are indicative of the future. Also, the reasons for the use of some verbs in both past and present tenses are emphasized.

Structured Abstract: It is seen in the Qur'an that the issues regarding the future are narrated past and present tenses. The reason why it has been declared in past time is that the subjects described as a subject of belief in the verses and an answer to the deniers. In order to express that these events will definitely take place, the term is used in past tenses. In addition, due to some prepositions and presumptions, verbs are used as a past (māḍī) verbs because the expression contains future meaning. The meaning of the māḍī verbs turns into the future in the following matters:

Verbs which are came after the preposition of "كَمَا" promises (wa'd), past verbs which are contain news that are certain to happen point to the future. Verbs expressing wa'd can be understood from the context of the sentence or another presumptions. For example, the verb "وَعَدَ" mentioned in the 68 and 72nd verses in the Surah al-Tawbah. It is understood from the narrations which comes from Prophet the verb "أَعْطَيْنَاكَ" in Surah al-Kawthar contain the promise. We can classify the promises which mentioned in the verbs, the rewards which unique to to Prophet Muhammad (pbuh), muslims and the punishment unique to unmuslims.

Besides if the past verb comes with letter of attribution, and whenever its attribution verb (ma'tufun alayh) refers to the future, the meaning of the past verb indicates the future. If the verbs in the conditional sentences express that the events will occur definitely, they are used in the past pattern.

The approaching of the doomsday, the conditions of heavenly and infernal people and conversation between them can be classified as topics stated in the Qur'an with past verbs. The purpose of expressing these issues in this pattern is to remove completely the hesitations of listeners and to express that the events will happen definitely.

Present (muḍāri') verb, in terms of meaning, signifies renewal and repetition. It is also used to give the listener the feeling of experiencing the event. In the verses related to the hereafter, the use of the present verb for future issues is to emphasize the repetition of the actions and to give the addressee feeling as he lives the event. When the verses are examined, it is seen that the present verb indicates the future due to various particles and context. These are:

The particles "س" and "سَوْفَ" take the present verb from the moment and convey its meaning into future tense. In the verses, "س", which refers to the close, is used in order to make the person feel that the punishment is imminent in blasphemy against the Prophet. There is "سَوْفَ", which indicates the distant future, in the verses that mention the general type of unbeliever. Also, the rewards to be given in the hereafter are declared with "سَوْفَ", which indicates the distant time. For the rewards for the world and the hereafter, "س" is used, which expresses the near future.

The particles "أَنْ / لَنْ / كَيْ / إِذَنْ" make the present verbs *nasb* and turn its meaning into the future. The particle "لَنْ" turns the future into negative. "كَيْ" expresses reason and also turns the meaning into the future.

If the present verb contains meaning of promise, it indicates the future as time. Verbs which contain future issues are included in this scope. For example, the verbs "يَنْفِخُ" and "يَحْضَرُ" in verse 102 of the Surah Taha refer to the future due to the context of the verse. Blowing the last trump, resurrection, types of torment in the Quran, the topics in which Allah's letting believers go into Paradise, rewarding them and their conditions in Paradise are expressed by present (muḍāri') verbs.

The conditional particles either make *jazm* to muḍāri' verbs or do not make it *jazm*, turn the meaning of the verb into the future. The conditional sentences in the verses that are related hereafter, the condition and its answer come present verb, or conditional verb comes present and its answer comes as noun clause.

The topics of calling out, putting into hell, ascending to heaven and the respond of the actions not going for nothing come as condition and answer sentences in present tense.

It is seen in the Qur'an that some topics are expressed both with past and present verbs. The verbs "يَنْفِخُ" and "يَحْضَرُ" are some of the examples. The verb "يَنْفِخُ", which expresses the blowing of the last trump, is used in the past tense in the verse of 99 of Surah Qaf, verse 101 of al-Mu'minun and verse 51 of the Surah Yasin; In the verse 102 of the Surah of Taha, 83 verse of Surah An-Neml, and 18th verse of the Surah of Nebe, "يَنْفِخُ"

is used in the present tense form. Again, the verb “حَسْرَ” , which tells about resurrection, is used in past form in the verse 47 of Surah al-Kahf and verse 51 of Surah Ya-sin; in the verse 34 of Surah al-Furqan, 83 of Surah al-Naml and the 40th verse of Saba is used in present form in “يَحْسُرُ” verb. The reason why these verbs are mentioned in different tenses can be explained as follows: If it is desired to express that the news will definitely take place, the past tense is used; and if it is desired to make feel the addresses as if he lives the repetition or occurrence of the action, the present tense is used.

Consideration of past and present expression of the topics that concern the doomsday and the hereafter on the Qur'an in terms of Arabic linguistics is the topic of this work. The aim of this work is to construe a) The situations of referring a past verb to future, b) The situations of referring a present verb to future and c) using a verb both past and present tenses according to the topics that concern the doomsday and the hereafter.

In this study, the following questions were tried to be answered. a) Why are the issues related to the doomsday and the hereafter expressed with past and present verbs even though they do not materialize? b) In what cases does a past verb indicate the future? c) When does the present verb include the future meaning? d) Why are some verbs declared in both past and present tenses, although they include future events? When the subject is the using of past and present verb in the verses of the hereafter and doomsday, only the proof of the future was discussed and examples were chosen from the verses in order not to extend the subject. Again, when the subject is the examination of the verbs mentioned in the verses in terms of linguistics, both the text and the translation of the verses are given.

An article titled “The Principle of Muhakkaku'l - Vukû'Ke'l - Vukû 'as an Art of Expression in the Qur'an”, which is related to a part of our work, although not the same as it, was written by Harun Bekiroğlu in 2019. In this study, the benefit of using the past verb for future events is explained, but the situations which past will indicate the future are not emphasized and the situations which the present verb will indicate the future are not explained. In addition, the meanings of certainty expressions in terms of Kalam were discussed.

In 2006, the article titled “تحولات الأفعال في السياق القرآني وأثرها البلاغي” was written by Abdullah Ali al-Hetâri. In the introduction part of the study, the expression a past to definite, which is related to our topic, is examined. In other chapters, different topics from our study were discussed. The transformation of past to present, and present to past and the indication of past to order has been explained with examples from the Quran, but the examples are not limited to the Qur'anic verses of doom and the hereafter.

Keywords: Verb, Doomsday, Hereafter, Past Tense, Present Continuous.

Öz: Kıyamet ve âhîret olayı gerçekleşmemiş bir vakıa olmasına rağmen Kur'ân'da onlara taalluk eden hususların mâzi ve muzâri fiillerle beyan edildiği görülmektedir. Örneğin, kıyametin yaklaşması, cennetlik ve cehennemliklerin halleri, cennet ve cehennemlikler arasında geçen konuşmalar mâzi fiillerle aktarılmaktadır. Sura üfürülme, haşır, inkârcıların azaba çarptırılması, müminlerin cennete girmesi, cennette ödüllendirilmesi, müminlerin oradaki durumları muzâri üslupla ifade edilmektedir. Ayrıca aynı konuların bile mâzi ve muzâri iki zamanla da ifade edildikleri görülmektedir. Haşır ve sura üfürülme, örneklerden bazılarıdır. Bu olayların mâzi zamanla beyan edilmesi hem verilen haberlerin kesin olacağına işaret hem de bazı edat ve karineler sebebiyle gelecek anlam içermesinden kaynaklanmaktadır. Mâzi fiillerin anlamı şu hususlarda geleceğe dönüşmektedir: “كَلِمًا” edatından sonra gelen veya va'd ve vukuu kesin olan haberleri içeren mâzi fiiller geleceğe işaret etmektedir. Fiillerin va'd ifade etmesi cümlelerin bağlamından veya başka karinelerle anlaşılmaktadır. Ayrıca fiil mâzi ve atıf harfiyle gelir, atıf olunduğu fiil de (ma'tûfu'n aleyh) geleceğe delâlet ederse mâzi fiilin anlamı istikbale dönüşür. Şart cümlesindeki fiiller vuku bulacak olayların kesinlikle gerçekleşeceğini ifade ederse mâzi kalıpta kullanılmaktadır. Muzâri fiil, yenilenme ve tekrara delalet eder. Ayrıca dinleyiciye olayı yaşıyormuş hissi vermek için kullanılmaktadır. Âhirete taalluk eden âyetlerde ise muzâri fiilin geleceğe yönelik mevzular için kullanılması, eylemlerin tekrarını vurgulamak ve muhataba olayı yaşıyor hissi vermek içindir. Âyetler incelendiğinde muzâri fiilin çeşitli edatlar ve sıyak nedeniyle geleceğe delâlet ettiği görülmektedir. “سَ” ve “سَوْفَ” edatları muzâri fiili, halden alıp anlamını gelecek zamana dönüştürdüğü gibi “إِذْ لَوْ كُنَّا لَأَنَّ” edatları da muzâriyi nasp edip anlamını istikbale çevirir. “لَنْ” edatu gelecek ifade edip anlamı olumsuzla dönüştürür. “كَيْ” sebep ifade etmekle beraber istikbal anlamı içerir. Muzâri fiil va'd

anlamını barındırırsa zaman olarak geleceği işaret eder. Geleceğe ait işleri içeren fiiller bu kapsama girmektedir. Şart edatlarının muzâriyi cezmeden ve etmeyen, fiilin anlamını geleceğe dönüştürür. Âhirete taalluk eden âyetlerde ise şart cümleleri, şart ve cevabının muzâri fiil veya şart fiilinin muzâri, cevabının ise isim cümlesi şeklinde olduğu görülmektedir. Bu çalışmada geleceğe dair olayların niçin Kur'an'da mâzi ve muzâri üslûpla ifade edildiği âyetlerden örneklerle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Hangi karineler nedeniyle mâzi ve muzâri fiillerin geleceğe işaret ettiği açıklanmıştır. Yine bazı fiillerin hem mâzi hem de muzâri kullanımının nedenleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Fiil, Kıyamet, Ahiret, Mâzi (Geçmiş Zaman), Muzâri (Şimdiki Zaman).

Giriş

Günlük dilde mâzi (Türkçe karşılığı dili geçmiş zaman) geçmişte gerçekleşen olaylar; muzâri ise (şimdiki zaman veya geniş zaman) şu an veya devam eden eylemler için kullanılmaktadır. Kıyamet ve âhiret olayı vuku bulmamış bir hadise olmasına rağmen Kur'an'da onlara taalluk eden hususların mâzi ve muzâri fiillerle beyan edildiği görülmektedir. Kıyametin yaklaşması, cennetlik ve cehennemliklerin halleri, cennet ve cehennemlikler arasında geçen konuşmalar mâzi fiille anlatıma örnekler arasındadır. Sura üfürülme, haşir, azaba çarptırılma, cennete girdirilme, ödüllendirilme, müminlerin cennetteki halleri ise muzâri üslûpla ifade edilmektedir (Enbiya/1, İbrahim/23, Enâm/27, Araf/44, Taha/102, Nisâ/173, Kamer/48, Tegabun/9). Ayrıca aynı konuların bile iki zamanla da ifade edildikleri görülmektedir. Haşir ve sura üfürülme, örneklerden bazılarıdır (Kehf /99, Nebe/18, Ahkaf/6, Sebe/40).

Kur'an'da kıyamet ve âhirette tecelli edecek olaylar için kullanılan mâzi ve muzâri anlatım çeşidini Arap dili bilimi açısından ele almak bu çalışmanın konusudur. Amacı ise a) Mâzi fiilin geleceğe delalet ettiği halleri, b) Muzâri fiilin geleceğe delalet ettiği durumları ve c) Bir fiilin hem mâzi hem de muzâri bağlamında kıyamet ve âhirete ilişkin konularda kullanımının tahlilini yapmaktır.

Araştırmanın giriş bölümünde, fiil, mâzi ve muzâri üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde mâzi fiilin hangi hallerde geleceğe delâlet ettiği âyetlerden örneklerle ortaya konulmuştur. İkinci bölümde muzâri fiilin ne zaman istikbal ifade ettiği kıyamet ve âhiretle ilgili âyetlerle açıklanmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde Kur'an'da bir fiilin hem mâzi hem muzâri kullanımı üzerinde durulmuştur. Bu çalışmada şu sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır: a) Kıyamet ve ahirete taalluk eden konular gerçekleşmemesine rağmen niçin mâzi ve muzâri fiillerle ifade edilmektedir? b) Mâzi fiil hangi hallerde geleceğe delalet eder? c) Muzâri fiil ne zaman istikbal anlamı içerir? d) Bazı fiiller gelecekte olacak olayları içermesine rağmen niçin hem mâzi hem de muzâri üslûpla beyan edilmektedir? Konu âhiret ve kıyamet âyetlerinde mâzi ve muzâri fiil kullanımı olunca bu fiillerin sadece geleceğe delaleti ele alınmış ve konuyu çok uzatmamak için örnekler âyetlerden seçilmiştir. Yine mevzu, âyetlerde geçen fiillerin dil bilimi açısından incelenmesi olunca âyetlerin hem metni hem de tercümesi verilmiştir.

Çalışmamızla aynı olmasa da bir bölümüyle ilgili olan “*Kur'an'da Bir Anlatım Sanatı Olarak Muhakkaku'l-Vukû' Ke'l-Vukû' Prensibi*” isimli bir makale 2019 tarihinde Harun Bekiroğlu tarafından yazılmıştır. Bu çalışmada gelecek olaylar için mâzi fiilin kullanılmasının faydası açıklanmış, fakat hangi hallerde mâzinin geleceğe delalet edeceği üzerinde durulmamış ve muzâri fiilin hangi durumlarda istikbal ifade edeceği açıklanmamıştır. Ayrıca kesinlik ifadelerinin kelimeleri açısından ne anlama geldiği ele alınmıştır.

2006 yılında “*تحولات الأفعال في السياق القرآني وأثرها البلاغي*” 2006 yılında “*Tehavvulâti'l-Ef'âl fi's-Siyâgi'l-Kur'an'i ve Eseruha'l-Belâğî*” isimli makale Abdullah Ali el-Hetâri tarafından kaleme alınmıştır. Çalışmanın giriş bölümünde konumuzla ilgili olan mâzinin kesinlik ifade etmesi incelenmiştir. Diğer bölümlerde ise çalışmamızdan farklı konular ele alınmıştır. Mâzinin muzâriye, muzârinin mâziye

dönüşümü ve mâzinin emre delaleti Kur'ân'dan örneklerle açıklanmış, fakat misaller kıyamet ve âhîret âyetleriyle sınırlandırılmamıştır.

Arapçada fiil kelimesi, “فعل” sülasi mücerret fiilin üçüncü babında masdarıdır. Anlamı güzel ve çirkin işleri ifade eder (İbn Fâris, 1979: IV/511). Bu kelime Türkçede de benzer anlama sahiptir. İş, davranış, olumlu veya olumsuz olarak çekimli durumda zaman kavramı taşıyan veya zaman kavramı ile birlikte kişi kavramı veren kelime ve eyleme fiil denir (Doğan, 2003: 432).

Fiil, nahiv açısından ise mâzi, muzâri, emir olmak üzere üç türdür. Ayrıca başına “فَعَلٌ” “سَوْفَ” edatlarını alan, kendisine te'nis mütekellim muhatab “ت”si bitişen kelimelere denir (İbnu'l-Hâcib, 2010: 44).

Abdulkâhir el-Curcânî (ö. 471/1078-79) fiili mânaya delâleti açısından ele almaktadır. Şöyle der: “*Fiilin temel işlevi, var olduğu ifade edilen niteliğin azar azar gerçekleşmesi, yenilenmesidir.*” (el-Curcânî, 2004:175).

el-Kazvînî (ö. 739/1338) *el-Îzâh* isimli eserinde fiili hem zaman hem de anlama etkisi açısından şöyle açıklar: “*Fiil, anlam olarak bir şeyin tekrarına işaret ederken üç zamandan birisiyle sınırlı lafızdır.*” (el-Kazvînî, 2003: 79).

Modern dilcilerden es-Sâmerrâî de fiili Kazvînî gibi değerlendirmektedir: Ona göre fiil zamanla sınırlıdır. Mâzi fiil geçmiş zamanı, muzâri şimdiki zaman ve bazen de gelecek zamanı kapsar (es-Sâmerrâî, 2007: 9).

Mâzi fiil normalde geçmiş zamanı ifade eder, fakat bazen şimdiki ve gelecek zaman anlamlarına delâlet eder. Bu durumda aslî manasından başka bir anlama dönüşür. Bu değişiklik ifadenin bağlamı ve bir takım edatlarla anlaşılır. Mâzi kalıptaki bu değişim biçimsel değil mânadadır (Nureddin, 1984: 52-70).

İbnu'l-Esîr (ö. 630/1233) ise geleceğin mâzi üslûpla anlatımının faydasını şöyle açıklar: “*Henüz gerçekleşmeyen ve gelecekte vuku bulacak bir olayın mâzi fiille tabir edilmesi onun kesin olacağına ve haberin şanınin yüceliğine işarettir.*” (İbnu'l-Esîr, ts., II/185).

İbn Hişâm da (ö. 761/1360) mâzinin istikbale işaretinin daha iyi anlaşılması için Yâsîn Sûresi 51. âyeti örnek vermiş ve şu izahı yapmıştır: (وَتَفِيحٌ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَى رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ) âyetinde “تَفِيحٌ” fiiliyle zikredilen sura üfürülme hadisesi gelecekte gerçekleşecek bir olaydır. Fakat eylemin kesin olacağına delâlet etmek, sanki olmuş bir olay gibi ifade etmek için âyette fiil, mâzi kullanılmıştır (İbn Hişâm, 1999: I/90).

ez-Zerkeşî (ö. 794/1392) ise diğerlerinden farklı olarak mâzi fiilin hangi konularda geleceğe delâlet edeceğini açıklamıştır. Şöyle der: “*Fiil, Allah'ın vadettiği veya korkuttuğu şeyleri içerirse mâzi sigasında olsa bile eylemin kesin olacağına ve geleceğe işaret eder.*” (ez-Zerkeşî, 1984: III/372).

Muzâri fiil şu ana ve geleceğe delâlet eden fiile denir (el-Ğalâyînî, 1994: I/30). Yani konuşma zamanı veya sonrasını içeren eylemdir (Raşîd, 2008: 40). Bu fiilin gelecek zaman anlamı “كَيْ/لَنْ/لَمْ/سَوْفَ/سَ” edatlarıyla anlaşılabilir (İbn Mâlik, 1990: 1/17).

Muzâri fiil, anlam açısından yenilenme ve tekrar etmeyi içerir (es-Sâmerrâî, 2000: 57). Ayrıca dinleyiciye olayı yaşıyormuş hissi vermek için kullanılır (el-Kazvînî, 2003: 31). Âhirete taalluk eden âyetlerde ise muzâri fiilin geleceğe yönelik mevzular için kullanılmasının amacı, eylemlerin tekrarını vurgulamak ve muhataba olayı yaşıyor hissi vermek içindir. Konu mâzi ve muzârinin geleceğe delaleti olunca araştırmada sadece bu iki zamanın istikbal için kullanımı ele alınmıştır.

1. Mâzi Fiilin Geleceğe Delâlet Ettiği Haller

Mâzi fiilin hangi durumlarda gelecek anlamı içerdiği iki bölümde özetlenebilir: a-Mâzi fiil, va'd ve vukuu kesin olan haberleri içerirse, istikbale delâlet eden fiile atfolunursa gelecek manası ifade eder. b-"كَلِمًا" ve şart edatlarından sonra gelen mâzi fiiller istikbal anlamı içermektedir.

1.1. Mâzi Fiilin Va'd İfade Etmesi

Fiillerin va'd ifade etmesi cümlelerin bağlamından veya başka karinelerle anlaşılmaktadır. Örneğin, Tevbe Sûresi 68 ve 72. âyetlerde geçen "وَعَدَ" fiilinin va'd içermesi âyetlerin bağlamından anlaşılırken Kevser Sûresindeki "أَعْطَيْنَاكَ" eyleminin ise va'di kapsadığı Peygamberimizden gelen rivayetlerle anlaşılmaktadır. Bazı rivayetlerde Peygamberimiz, Kevser'in kendisine cennette verileceğini belirtmiştir. (İbn Kesîr, 1999: VIII/499). Bu va'dler Hz. Muhammed'e has olan mükâfatlar, âhirette inanan ve münkirlere yönelik olarak tasnif edilebilir.

Kevser Sûresi birinci âyeti, Hz. Muhammed'e has olan va'di içerir.

(أَنَا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ)

"Biz sana kevseri verdik."

Yukarıdaki âyetteki "أَعْطَيْنَا" mâzi fiili va'd içermektedir. (İbn Malik, 1999, I/30). Çünkü bazı rivayetlerde Kevser'in cennette verileceği Peygamberimiz tarafından zikredilmiştir (İbn Kesîr, 1999: VIII/499). Gerçekleşmemiş bir olayın mâzi olarak tabir edilmesi iki şekilde izah edilebilir: 1-Hz. Muhammed'e Kevser'i verme kesinlikle olacaktır. 2-Verme işinin ezeli kelimada takdir edilmiş olmasıdır. Diğer bir ifadeyle önceden lehvi mahfuzda kayıt altına alınmasıdır. Âyette "أَعْطَيْنَا" fiilinin geleceği işaret eden "سَأَعْطِيكَ" şeklinde kullanılmamasının nedeni muhatabın zihninde Kevser'i verme işinin kesin olacağını beyan etmek içindir denilebilir.

Tevbe Sûresi 72. âyeti, inananlara ilerde verilecek va'dlere örneklerden biridir:

(وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتٍ عَدْنٍ وَرِضْوَانٍ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرَ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ)

"Allah mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara içinde ebedî olarak kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetler ve adn cennetlerinde güzel meskenler vadetmiştir. Allah'ın rızâsı ise hepsinden büyüktür, işte büyük bahtiyarlık da odur."

"وَعَدَ" fiilinin âyette mâzi gelmesi mü'min erkek ve kadınlara vadedilen altından ırmaklar akan cennetler ve güzel meskenlerin kesinlikle verileceğine işaret etmek içindir. Buradaki mâzi fiilin durumu "بِعْثُ" fiiline benzer (İbn Âşûr, 1984: X/264). Satıcı malı teslim etmeden sattım diyerek işin kesin olduğunu ifade ediyorsa âyette de "وَعَدَ" fiili mazi kullanılarak kıyamet günü müminlere verileceklerin kesin olacağına işaret edilmiştir.

Âhirette gayri müslimlere vadedilenlere örneğin, Tevbe Sûresi 68. âyetidir:

(وَعَدَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا هِيَ حَسْبُهُمْ وَلَعَنَهُمُ اللَّهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِمٌ)

"Allah, erkeğiyle kadınıyla münafıklara ve açıktan inkârcılık yapanlara, içinde ebedî olarak kalacakları cehennem ateşini vadetmiştir. Onlara bu yeter de artar! Allah onları lânetlemiştir ve onlar için devamlı bir azap vardır."

Âyette "وَعَدَ" fiilinin mâzi gelmesi münafık ve kâfirlere vadedilenin kesinlikle gerçekleşeceğinin şüpheye mahal bulunmadığını aktarmak içindir (İbn Âşûr, 1984: X/255).

1.2. Gerçekleşmesi Kesin Olan Haberler

Bu haberler ileride gerçekleşecek önemli olaylar, cennet ashabı ve cehennem ehline yönelik haberler diye üçe ayrılabilir: Kıyametin yaklaşması, müslümanların cennetteki halleri ve cehennemliklerin durumlarını anlatan mâzi fiiller bu kategoride değerlendirilebilir. Bu mevzuların bu üslupla ifade edilmesinin amacı olayların kesin olacağına işaret etmek içindir.

a-Geleceğe Yönelik Önemli Haberler

Kıyametin vaktiyle ilgili haberleri kapsamaktadır. Enbiyâ Sûresi birinci âyeti örneklerden biridir:

(اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُّعْرِضُونَ)

“İnsanların hesaba çekilecekleri gün iyice yaklaştı; hâlbuki onlar gaflet içinde haktan yüz çevirmektedirler.”

Âyetin mefhumu hesaba çekilme vaktinin yaklaştığını ifade etmektedir. Fakat Kıyamet olayı henüz gerçekleşmemiştir. Buna rağmen hesap gününün yaklaştığını ifade eden “اِقْتَرَبَ” fiili, mâzi gelmiştir. Bu üslûbun nedeni bu âyetin akabindeki ikinci ve üçüncü âyette Rablerden gelen uyarıları oyun eğlenceye alan kişilerden bahsedilmesine bağlanabilir. Bu kişiler hesap gününü ciddiye almamaktadırlar. Bunlara bu işin kesin olacağını ifade etmek için de fiil, mâzi haliyle beyan edilmiştir denilebilir.

Endülüslü âlim Ebû Hayyân (ö. 745/1344) ise âyette “اِقْتَرَبَ” fiilinin mâzi gelmesinin sebebini bir önceki sûre olan Tâhâ Sûresinin son âyetine bağlamakta ve şöyle demektedir: “*Enbiyâ Sûresinin birinci âyetindeki “اِقْتَرَبَ” fiilinin mâzi gelmesi, Tâhâ Sûresinin son âyetindeki inkârcılara yöneliktir. Kıyametin zuhuru hemen olmasa da onun gelmesinin yakın olduğunu ifade eder.*” (el-Endelûsî, 1993: VI/274).

İfade, muzâri fiille “يَقْتَرِبُ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ” “İnsanların hesap günü yaklaşıyor.” şeklinde tabir edilseydi kıyametin kesin gerçekleşeceğine işaret edilmeyip gelecekte olacağı belirtilmiş olurdu. Bu da âyetin ikinci cümlesinde peygamberlerin uyarılarını ciddiye almayanların tavırlarına uygun olmazdı.

b-Cennet ve Ehline Yönelik Haberler

Cennet ehlinin kendi aralarında ve cehennem ehliyle konuşmaları, cennete girişleri mâzi üslûbuyla aktarılmaktadır. Amaç bunların gerçekleşmesinde herhangi bir şüphenin olmayacağını ortaya koymaktır. Cennet ehlinin kendi aralarında ve cehennem ehliyle konuşmalarının örneği, A'râf Sûresi 44. âyetidir:

(وَأَدَّى أَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابَ النَّارِ أَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا قَالُوا نَعَمْ)

“Cennet ehli cehennem ehline, Biz Rabbimizin bize vadettiğini gerçek bulduk; siz de Rabbinizin size vadettiğini gerçek buldunuz mu? diye seslenir. Evet! derler”

Âyette “وَأَدَّى” fiilinin mâzi gelmesi, bu olayın kesinlikle vuku bulacağını ifade etmek içindir (ez-Zerkeşî, 1984: III/372). Çünkü bu sûrenin ana konusu inanç esaslarıdır (Kutub, 2003: III/71). İman ilkeleri ihtimal arzeden bir üslûpla aktarılamaz (Vehbi, 2018: 148).

Cennetliklerin, cennete girişlerinin örneği, İbrâhîm Sûresi 23. âyetidir:

(وَأَدْخِلِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ)

“İman edip de sâlih ameller yapanlar, Rablerinin izniyle içinde ebedî kalacakları ve altlarından ırmaklar akan cennetlere sokulacaklardır.”

İman eden ve salih amel işleyenlerin cennete girme halleri “أُدْجِلَ” meçhul mâzi fiiliyle ifade edilmiştir. Hâlbuki kıyamet olayı henüz vuku bulmamıştır. İfadenin bu üslupla gelmesi siyaka bağlanabilir. Çünkü aynı sûrenin 21 ve 22. âyetleri incelendiğinde âhirette meydana gelecek olan müstekbirler, zayıflar ve şeytan arasındaki diyalogta beyan, mâzi zamanla yapılmıştır. Bu konular inanç esası olarak görülmekte, cennete girdirilme konusu da aynı kapsamda değerlendirilerek anlatım mâzi üslupla yapılmıştır denilebilir.

c-Cehennem ve Ehline Yönelik Haberler

Cehennemin görünmesi, günahkârların ateş karşısında durmaları ve kâfirlerin cehenneme sevkinin mâzi fiillerle aktarıldığı görülmektedir. Amaç bu eylemlerin kesinlikle gerçekleşeceğini ifade etmektir. Cehennemin görünmesi örneğin, Şuârâ Sûresi 91. âyetidir:

(وَيَرَوْنَ الْجَهَنَّمَ لِلْغَاوِينَ)

“Cehennem de küfre sapmış olanlara açıkça gösterilir.”

Kıyamet günü cehennemin küfre sapmış olanlara gösterileceği bilgisi âyette “يَرَوْنَ” mâzi meçhul fiiliyle aktarılmıştır. Bu ifadenin siyakına bakıldığında cennetin yaklaştırılması, küfre sapanların ateşe atılmaları da mâzi fiille ifade edilmiştir. Bu bölüm de onların devamı olduğu için aynı üslupla devam etmiştir. Âyette geçen fiilin “سَيَرَوْنَ” şeklinde gelecek zamanla ifade edilmemesi, cehennemin suçlulara gösterilme haberinin dinleyenlerce bir va'id olarak algılanmasını engelleyip onun kesin olacağını bildirmek içindir.

Günahkârların ateş karşısında durmalarına örneğin, En'âm Sûresi 27. âyetidir:

(وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وَقَعُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نَكَدَّبُ بِآيَاتِ رَبِّنَا وَتَكُونُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ)

“Onların ateşin karşısında durdurulup "Ah, keşke dünyaya geri gönderilsen de bir daha rabbimizin âyetlerini yalan saymayıp inananlardan olsak" dediklerini bir görsen!”

Cehennemde ateşi gören günahkârların halini anlatan “وقفوا” ve “قالوا” fiilleri mâzi üslupla beyan edilmiştir. Bu şekilde ifadenin sebebi aynı sûrenin 25. âyetinde “Her türlü mucizeyi görseler bile ona inanmayan ve Kur'an eskilerin masallarından başka bir şey değildir” diyerek peygamberle tartışan kişilere bağlanabilir. Bu kişilerin inkârda ısrarcı ve inatçı oldukları görülmektedir. Kullanılacak üslubunda onların tavırlarına uygun olması gerekir. Bu nedenle onların ateş karşısındaki hallerini anlatan 27. âyette “وقفوا” ve “قالوا” fiilleri mâzi gelerek bu eylemlerin kesinlikle gerçekleşeceğine işaret etmiştir.

Kâfirlerin cehenneme sevkine örneğin, Zümer Sûresi 71. âyetidir:

(وَسَيُوقَىٰ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ زُمْرًا ۗ حَتَّىٰ إِذَا جَاؤُهَا فُيِئِثَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ

(يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِ رَبِّكُمْ وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا قَالُوا بَلَىٰ وَلَٰكِنْ حَسَّتْ كَلِمَةَ الْعَذَابِ عَلَى الْكَافِرِينَ)

“Gerçekleri inkâr etmiş olanlar gruplar halinde cehenneme sevk edilecek; nihâyet oraya vardıklarında cehennemin kapıları açılacak; bekçileri onlara, içinizden, size rabbinizin âyetlerini okuyup duyuran ve böyle bir günle karşılaşacağınızı bildirerek sizi uyaran bir elçi gelmedi mi? diye soracak; onlar da evet geldi diyecekler. Ama inkârcılar için artık azap hükmü kesinleşmiştir.”

Âyette inkârcıların cehenneme sevk edilişi “سَيُوقَىٰ”, cehennem kapılarının açılması “فُيِئِثَتْ”, cehennem bekçilerinin hitabı “قَالَ”, cehennemliklerin bekçilere cevabı “قَالُوا” inkârcılar için verilen hüküm “حَسَّتْ” mâzi fiilleriyle aktarılmıştır. Bu âyetin siyakına bakıldığında sûrenin 68. âyetinden itibaren âhirete ait konulardan sûra üfürülme ve hesap konusu ele alınmakta ve bu mevzular da mazi üslupla tabir edilmektedir. Bu konular inanç konularını içermekte, inanç esasları da kesinlik bildiren bir üslupla bildirilmesi gerekmektedir. Buna en uygunu da mâzi fiil üslubudur.

1.3. Atf Harfinin İstikbal İfade Eden Fiile Olması

Fiil, mâzi ve atf harfiyle gelir, üzerine atf yapılan fiil de (ma'tûfu'n aleyh) geleceğe delâlet ederse mâzi fiilin anlamı geleceğe dönüşür (es-Suyûtî, 1998: 37). Konuyla ilgili örneklerden biri Neml Sûresi 87. âyetidir:

(وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَفَرَجَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ وَكُلٌّ أَتَوْهُ دَاخِرِينَ)

“Sûrun üflendiği gün, Allah'ın diledikleri dışında, göklerde ve yerde bulunanlar dehşete kapılır, hepsi boyunları bükük olarak O'na gelirler.”

Âyetteki “فَرَجَ” mâzi fiili “فَ” atf harfiyle kıyametin kopuşu esnasında vuku bulacak sura üfürme olayını anlatan “يُنْفَخُ” fiiline atfolunmuştur. Atf harfiyle mâzi fiilin anlamı gelecek zamana dönüşmüştür (es-Suyûtî, 1998: 37). Bahse konu âyette “فَرَجَ” fiili “فَسَيَفْرَجُ” şeklinde ifade edilseydi dehşete kapılma eylemi mâzi kadar kesinlik ifade etmezdi (ez-Zerkeşî, 2012: III/231).

1.4. Edatından Sonra Gelen Mâzi Fiiller

“كَلَّمَا” edatı, mâzi fiille kullanılırsa akabindeki fiil gelecek anlamı içerir (Nureddîn, 1984: 59). Bu edatle ilgili Nisâ Sûresinin 56. âyeti örnek verilebilir:

(كَلَّمَا نَضَحَتْ جُلُودُهُمْ بَدَلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا)

“Onların derileri pişip acı duymaz hale geldikçe, derilerini başka yenisiyle değiştiririz ki acıyı duysunlar. Allah daima üstündür ve hikmet sahibidir.”

Âyette cehennemliklerin azap görme halleri sahnelenmekte, derilerinin yanıp yenilenmesi olayı “نَضَحَتْ” ve “بَدَلْنَا” mâzi fiilleriyle aktarılmaktadır. Bu âyetin öncesinde ise Allahın âyetlerini inkâr edenlerin ateşe atılacağı bildirilmektedir. Bahse konu bölümde inkârcıların derilerinin yanıp, sürekli yenileceğinin kesinliğini ifade etmek için fiiller mâzi üslupla beyan edilmiştir. Ayrıca “كَلَّمَا” edatıyla da fiilin anlamı geleceğe dönüşmüştür (Suyûtî, 1998: 38). Konuyla ilgili başka bir örnek de Mülk Sûresi sekizinci âyetidir:

(كَذَلِكَ نَعْبُرُ مِنَ الْعَبِطِ كَلَّمَا الْتَمَىٰ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهُمَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ)

“Cehennem neredeyse öfkesinden çatlayacak! Oraya her bir grup atıldıkça, muhafızları onlara, "Size bir uyarıcı gelmemiş miydi?" diye sorarlar.”

Âyette cehennemliklerin ateşe atılış sahnesi canlandırılmaktadır. Bu olay kıyamette vuku bulacak olmasına rağmen gerçekleşme konusunda şüphe olmasın diye “الْتَمَىٰ” fiili mâzi meçhul haliyle zikredilmiştir. “كَلَّمَا” edatıyla da mâzi fiilin anlamı geleceğe dönüştürülmüştür. Olayın fiille aktarılmasıyla da ateşe atılma eyleminin sürekli tekrarlanacağına işaret edilmiştir (İbn Âşûr, 1984: XXIX/25). Mülk Sûresinin yedi ve 11. âyetlerinde kâfirlerin cehenneme atılışı ve cehennem bekçileriyle diyalogları yer almaktadır. Burada “الْتَمَىٰ” lafzının dışındaki “اعترفوا/قالوا/سألوا/سبغوا” fiillerinin de mâzi kullanıldığı görülmektedir. Gayenin fiillerin kesinlikle gerçekleşeceğini bildirmek olduğu anlaşılmaktadır.

1.5. Şart Fiili veya Cevabı Mâzi Olduğunda

Şart edatları, şart fiil veya cevaptaki mâzi fiillerin anlamını geleceğe dönüştürür (Esterâbâdî, 1996: IV/13). Âyetlerde cevap cümleleri mâzi fiil veya isim cümlesi şeklinde gelmektedir.

a-Cevap Cümlesi Fiil Olanlar

Şart cümlesi ve cevabı fiilden oluşmaktadır. Vuku bulacak olayların kesinlikle gerçekleşeceğini ifade etmek için fiiller mâzi kalıpta kullanılmaktadır. Âl-i İmran Sûresi 185. âyeti, konuyla ilgili örneklerden biridir:

(وَأَمَّا تَوْفَؤُنَّ الْجُزُومَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَمَنْ يُضَخِّجْ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ)

“Yaptıklarınızın karşılığı size eksiksiz olarak ancak kıyamet gününde verilecektir. Kim cehennemden uzaklaştırılır da cennete girdirilirse artık kurtulmuştur. Dünya hayatı zaten aldattıcı şeylerden ibarettir.”

“من” şart edatı, cehennemden uzak tutulma “زُخِّجَ” ve cennete girdirilme “أُدْخِلَ” fiilleri mâzi ve şart cümlesinin fiilleri olarak âyette gelmişlerdir. Cevap cümlesinin fiili ise “فَازَ” mâzi olarak gelmiştir. Âyetin ilk cümlesinde “her canlının ölümü tadacağı ve yaptıklarının karşılığını eksiksiz göreceği” belirtilmiştir. Burada ise “Kim cehennemden uzaklaştırılır da cennete konursa artık kurtulmuştur.” denilerek bir kural hatırlatılmıştır. Buna uygun olarak bu düsturun kesin işleteceğini göstermek için “فَازَ/أُدْخِلَ/زُخِّجَ” fiilleri mâzi üslupla kullanılmıştır. Ayrıca “فَازَ” fiili “فَازَ” edatıyla te’kîd edilerek tartısı ağır gelenlerin muhakkak ödül alacağına işaret edilmiştir. Burada şart ve cevap cümlesinin fiillerinin “يَدْخُلُ/يُضَخِّجُ/يُفَوِّزُ” şeklinde muzâri gelmesi nahiv açısından mümkün gibi görünse de muktezayı hal açısından uygun değildir. Çünkü bir önceki âyette “Eğer seni yalanladılarsa, senden önce açık delilleri, hikmetli sayfaları ve aydınlatıcı kitabı getiren peygamberler de yalanlanmıştı” denilmektedir. Yalanlayan kişilere mükafât ve cezanın kesin olacağı ancak mâziyle ifade edilebilir. Diğer bir örnek Mülk Sûresi 27. âyetidir:

(فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سِيئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَدَّعُونَ)

“Azabı gördükleri zaman, inkâr edenlerin yüzleri kararır ve kendilerine “işte sizin arayıp durduğunuz budur” denir.”

“لَمَّا” şart edatı, inkâr edenlerin azabı yakından görmelerini ifade eden “رَأَوْ” fiili mazi ve şart cümlesinin eylemidir. Cevap cümlesinin fiili de “سِيئَتْ” mâzi olarak gelmiştir. Anlatılan olay henüz gerçekleşmemiş ileride gerçekleşecek olaylar olmasına rağmen anlam şart edatı nedeniyle geleceğe dönüşmüştür. Burada mâzi fiilin tercih edilmesinin sebebi aynı sûrenin 25. âyetinde “Doğru sözlü iseniz (söyleyin), bu tehdit ne zaman gerçekleşecek?” diyen muhatabların meydan okuma ve tereddütlerini ortadan kaldırmaktır.

b-Cevabı İsim Cümlesi Olanlar

Şart cümlesi mazi fiil gelmesine rağmen cevabı isim cümlesi şeklinde gelmektedir. Mükafat veya cezanın sabitliği için bu tarzın kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, A’raf Sûresi sekiz ve dokuzuncu âyetidir:

(وَالْوِزْنَ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَظْلِمُونَ)

“O gün amellerin tartılması da haktır. Kimlerin sevabı ağır basarsa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir. Ama kimlerin sevabı da hafif gelirse, işte onlar âyetlerimize haksızlık etmiş olmaları sebebiyle kendilerini ziyana sokanlardır.”

Kıyamet günü ameller için tartı kurulma mevzusu, âyetlerde şart cümleleriyle ifade edilmiştir. “ثَقُلَتْ” ve “خَفَّتْ” mâzi fiilleri cümlelerin şart fiilleridir. Tartı konusu henüz gerçekleşmemiş ileride meydana gelecek bir hadise olmasına rağmen kesin gerçekleşeceğini ifade etmek için fiiller mâzi kalıpta kullanılmıştır. Birinci âyetteki cevap cümlesinin haberinin “فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ” şeklinde isim gelmesi terazisi ağır gelenlerin kurtuluşa erenler sıfatını aldıklarını ve bu özelliğin onlarda geçici değil sabit olduğuna işaret eder. İkincinin isim cümlesi “فَأُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا” şeklinde gelmesi ise sadece

tartısı hafif gelenlerin zararda olacağına işaret eder. Birinci âyetin cevap cümlesinin haberi “فَمَنْ تَلَّكَ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ يَفْلَحُونَ” fiil şeklinde gelseydi kurtuluşa olanların kesinlikle hiçbir zaman ateşe girmeyeceklerine işaret etmez bir ihtimal de olsa hüsrana uğrayanlara katılmaları akla gelebilirdi.

İkinci cümlelerin haberi “وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ” şeklinde olsaydı cevap, fiil cümlesi olacaktı. Bunun neticesinde terazileri hafif gelenlerden başkalarının da hüsrana uğramaları ihtimali ortaya çıkacaktı.

2. Muzâri Fiilin Geleceğe Delâlet Ettiği Durumlar

“سَوْفَ /س” edatları, muzâriyi nasb eden edatlar ve şart edatları muzâri fiilin anlamını geleceğe dönüştürür. Ayrıca va‘d içeren muzâri de istikbale delalet eder.

2.1. “سَوْفَ /س” Edatları

Bu iki edat muzâri fiili şimdiki zamandan alıp anlamını gelecek zamana çevirir. “س” harfi yakın geleceğe “سَوْفَ” uzak geleceğe işaret eder (İbn Hişâm, 1999: I/222-223).

Âhirete taalluk eden âyetlerde gelecek ifadesi için “س” ve “سَوْفَ” edatları kullanılmaktadır. İncelediğimiz âyetlerden Tebbet Sûresinde Ebu Leheb’in ateşe atılması “س” , Nisâ 56. âyette kâfirlerin ateşe sokulması “سَوْفَ” ; Nisâ 152. âyette peygamberler arasını ayırmadan iman edenlerin mükâfatı için ise “سَوْفَ” , Nisâ 175. âyette Allah’a iman eden ve sığınanların mükâfatı için ise “س” edatı yer almaktadır. Uzak ve yakın zamana işaret eden bu edatların hangi maksatla yerleştirildiği örneklerle ele alınmıştır.

a-Cehennemliklerle İlgili Örnekler

“سَوْفَ” edatına örneğin, Nisâ Sûresi 56. âyetidir:

(إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصَلِّيهِمْ نَارًا كَلَّمًا تَضَحَّتْ جُلُودُهُمْ بَدَلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ)

“Şüphe yok ki, âyetlerimizi inkâr edenleri gün gelecek bir ateşe sokacağız; onların derileri pişip acı duymaz hale geldikçe, derilerini başka yenisiyle değiştireceğiz ki acıyı duysunlar.”

Âyette “âyetlerimizi inkâr edenler” şeklinde genel bir kâfir tipolojisi yapılmaktadır. Buna uygun olarak da ateşe girdirilmelerini ifade eden “صَلَّى” muzâri fiili uzağı işaret eden “سَوْفَ” edatıyla kullanılmıştır. “س” edatına ise örnek Tebbet Sûresi üçüncü âyetidir:

(سَيُضَلُّ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ)

“O, alev alev yanan ateşe atılacak!”

Ebû Leheb, Peygamberimizin amcalarından biriydi. Esas ismi Abdulzaza b. Abdulmuttalib, künyesi Utbeydi. Yüzünün parlaklığı nedeniyle Ebû Leheb olarak isimlendirilmiştir. Peygamberimize en çok eziyet eden ona en çok zarar vermeye çalışanların başındaydı (İbn Kesîr, 1999: VIII/514). Peygamberimize karşı küfründe, eziyetinde aşırı olan bu kişi ve benzerlerine azabın yakın olduğunu hissettirmek için âyette yakını ifade eden “س” kullanılmış olabilir. Çünkü burada fiil “يُضَلُّ” şeklinde muzâri gelseydi bu zaman çeşidi, şu ana ve geniş zamâna delâlet ettiği için Ebû Leheb’in azab içinde olması gerekecekti.

İki âyet karşılaştırıldığında Tebbet Sûresinde “س”, Nisâ Sûresi 56. âyette ise “سَوْفَ” kullanıldığı görülmektedir. Ebû Leheb, Peygamberimizin amcası olmasına rağmen ona en kötü davrananlar arasındaydı. Tebbet Sûresinde muktezayı hale en uygun olan da ona azabın yakın

olduğu mesajının verilmesiydi. Nisâ Sûresi 56. âyette ise genel kâfir tipolojisinden bahsedildiği için uzak geleceği işaret eden “سَوْفَ” kullanılmıştır.

b-Cennetliklerle İlgili Örnekler

“سَوْفَ” edatına örneğin, Nisâ Sûresi 152. âyetidir:

(وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَمْ يُقْرِفُوا بَيْنَ أَيْدِي مَنَّهُمْ أُولَئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ أَجْرَهُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا)

“Allah’a ve peygamberlerine iman edip onlardan hiçbirini diğerlerinden ayırmayanlara gelince; işte Allah bir gün onlara mükâfatlarını verecektir. Allah çok bağışlayıcıdır ve sonsuz rahmet sahibidir.”

Âyetin öncesinde peygamberlerden bir kısmına inanıp bir bölümüne inanmayan yahudi ve hristiyanlardan bahsedilmektedir. Bu bölümde ise onların aksine peygamberler arasında ayırım yapmayıp iman edenler ve onlara verilecek mükâfatlar zikredilmektedir (İbn Kesîr, 1999: VIII/514). Ödül verme işi âhirette gerçekleşeceği için “يُؤْتِي” muzâri fiilinin uzak zamanı işaret eden “سَوْفَ” ile beyan yapıldığı düşünülebilir “سَوْفَ” edatına ise örnek Nisâ Sûresi 175. âyetidir:

(فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِنَّا وَفَضْلٍ وَمَيِّدِيهِمْ إِلَيْهِ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا)

“Allah’a iman edip ona sınımsız sarılanları ise (Allah), kendisinden bir rahmet ve lütfa kavuşturacak ve onları kendisine varan doğru bir yola ileticektir.”

Allah’a iman eden ona sığınan kişilerden âyette bahsedilmektedir. Bu kişileri Allah’ın rahmetine ve fazlına girdireceği “سَيُدْخِلُهُمْ” muzâri fiili ve yakın zamanı işaret eden “سَوْفَ” ile beyan edilmektedir. Allah’ın rahmetine girdirmesi hem dünyada hem de âhirette olacağından ifade de gelecek yakını ifade eden “سَوْفَ” kullanılmıştır (Kutub, 2003: II/823).

İki âyet mukayese edildiğinde Nisâ Sûresi 152. âyet, âhirette verilecek mükâfatı kapsamaktadır. Muktezayı hale uygun olarak da ödülün vakti için uzak zamanı işaret eden “سَوْفَ” kullanılmıştır. Nisâ Sûresi 175. âyette ise Allah’ın iman edenleri rahmetine ve fazlına girdirmesi, hem dünya hem de âhirete olabileceği için yakını ifade eden “سَوْفَ” yer almıştır denilebilir.

2.2. Muzâriyi Nasbeden Edatlar

“لَنْ يَكْفُرَ الْكُفْرَانُ” edatları muzâriyi nasp edip anlamını istikbale çevirir. “لَنْ” edatı istikbali olumsuzla çevirir. “لَنْ” sebep ifade etmekle beraber anlamı istikbale çevirir (Nureddîn, 1984: 84). “لَنْ” edatına örneğin, Fetih Sûresi beşinci âyetidir:

(لِيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَبِعَذَابِنَا يُسْتَمْتَعُونَ وَكَانَ ذَلِكَ عِنْدَ اللَّهِ فُورًا عَظِيمًا)

“Bütün bunlar mü'min erkeklerle, mü'min kadınları içinde sonsuza kadar kalmaları üzere altından ırmaklar akan cennetlere sokması ve onların kötülüklerini örtmesi içindir. Bu, Allah katında büyük bir kurtuluştur.”

Mü'minlerin cennete girdirilmesi ve günahlarının örtülmesi hususları âyette bahsedilmektedir. Bu konular geleceği kapsayan yani âhirete taalluk eden mevzulardır. Fakat âyette cennete girdirme fiili “يُدْخِلَ” günahları örtme fiili “يَكْفُرَ” muzâri üslupla tabir edilmiştir. Bu fiillerin başına “لَنْ” lâmu't-ta'lil yani sebep bildiren lam getirilerek onların anlamı geleceğe delâlet etmiştir.

Nisâ Sûresi 141. âyeti, muzâriyi nasp eden edatlardan biri olan “لَنْ” edatına örnektir:

(الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ بِحُكْمِ فَارِ كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِنَ اللَّهِ قَالُوا أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ وَإِنْ كُنَّا لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا أَلَمْ نَسْخُوحُوا)

(عَلَيْكُمْ وَتَمَنَّوْا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَاللَّهُ بِحُكْمِ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَنْ يُجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا)

“Onlar sizi gözetleyip duran kimselerdir. Eğer Allah tarafından size bir fetih (zafer) nasip olursa, “Biz sizinle beraber değil miydik?” derler. Şayet kâfirlerin (zaferden) bir payı olursa, “Size üstünlük sağlayıp sizi mü’minlerden korumadık mı?” derler. Allah, kıyamet günü aranızda hükmünü verecektir. Allah, mü’minlerin aleyhine kâfirlere hiçbir yol vermeyecektir.”

Âyette münafıkların inananların katıldığı savaşların neticesini bekledikleri anlatılmaktadır. Allah tarafından mü’minlere fetih müyesser olursa “Onlara biz, sizinle beraber değil miydik?” derler. Bunu ganimetten pay almak için yaparlar. Şayet zafer kâfirlerin olursa onlara da “Sizi mü’minlerden muhafaza etmedik mi?” derler. Bu kişilerin gerçek yüzü kıyamette ortaya çıkacaktır. Bu nedenle mü’min ile münafığın kıyamet günü tamamen birbirinden ayrılacağını ifade etmek için “لَنْ يُجْعَلَ” ifadesi kullanılmıştır. Fiilin başındaki “لَنْ” nasp edatı da anlamı olumsuz geleceğe dönüştürmüştür (Kutub, 2003: II/171).

2.3. Va‘d İçeren Muzâri Filler

Muzâri fiil va‘d anlamı içerirse zaman olarak geleceğe delâlet eder (es-Suyûtî, 1998: I/34). Geleceğe ait konuları içeren fiiller bu kapsama girmektedir. Örneğin Tâhâ Sûresi 102. âyette geçen “يُنْفَخُ” ve “تُخْشَرُ” fiilleri âyetin bağlamı nedeniyle geleceğe işaret etmektedir.

Sûra üfürülme, dirilme, azap çeşitleri; Allah’ın mü’min kullarını cennete girdirmesi, onları ödüllendirmesi ve cennetteki halleri muzâri fiillerle ifade edilmişlerdir.

a-Sûra Üfürülme ve Diriliş

Tâhâ Sûresi 102. âyette sûra üfürülme ve diriliş olayı “يُنْفَخُ” ve “تُخْشَرُ” fiilleriyle ifade edilmiştir:

(يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ وَتُخْشَرُ الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا)

“O gün sûra üfürülür ve günahkârları o gün gözleri göğermiş(ağarmış) olarak toplarız.”

Sûra üfürülme “يُنْفَخُ” ve günahkârların toplanması “تُخْشَرُ” muzâri fiilleriyle âyette beyan edilmiştir. Hâlbuki bu eylemler henüz gerçekleşmemiş, kıyametin kopuşuyla ortaya çıkacak olmasına rağmen geleceğe yönelik konuları kapsadığı için anlam mecazen geleceğe dönüşmüştür. Ayrıca dinleyicilere olayı yaşıyormuş gibi hissettirmek için fiiller muzâri kullanılmıştır. Burada geçen fiiller “خَشَرْنَا الْفَيْحَ” şeklinde ifade edilseydi anlam, sûra üfürme ve mücrimleri toplamının kesinlikle olacağını ifade ederdi ve dinleyicinin olayı sanki şu an yaşıyormuş gibi olması sağlanamazdı.

b-Azap Çeşitleri

Nisâ Sûresi 173. âyeti, azap etme “عَذَّبَ” fiilinin muzâri kullanımına örnektir:

(وَأَمَّا الَّذِينَ اسْتَنكَفُوا وَاسْتَكْبَرُوا فَيَعَذِّبُهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا)

“Kulluğundan yüz çevirenlere ve kibirlenenlere gelince, onlara acı bir şekilde azap edecektir; bunlar kendileri için Allah’tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulabileceklerdir.”

Kamer Sûresi 48. âyet, azap çeşitlerinden biri olan ateşe sürülme “سَخَّبَ فِي النَّارِ” tabirinin muzâri kullanımına örnektir:

(يَوْمَ يُسَخَّبُونَ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ دُوفُوا مَسَّ سَقَرًا)

“Ateşe yüzüstü sürüldükleri gün, onlara: Cehennem dokunan azabını tadın denir.”

Hac Sûresi 19. âyet, diğer bir azap çeşidi olan kaynar suyun dökülmesini ifade eden “صَبَّ” fiilinin muzâri kullanımına örnektir:

(يُصَّبُ مِنْ فَوْقِ رُؤُسِهِمُ الْحَمِيمُ)

“Başlarının üstünden de kaynar su dökülecektir.”

Azap çeşitlerine örnek âyetlerin birincisinde Allah’a kulluktan yüz çevirenler ve kibirlenenlerin azaba çarptırılması “يُعَذِّبُهُمْ”, ikincisinde kıyamet günü günahkârların ateşe yüzüstü sürülmeleri “يُسْحَبُونَ”, üçüncüsünde günahkârların azap çeşitlerinden biri olan başların üstünden kaynar su dökme eylemi “يُصَّبُ” muzâri fiilleriyle beyan edilmiştir. Olayların gelecekte olacak mevzular içermesi sebebiyle muzâri fiiller mecazen gelecek zamana dönüşmüştür. Anlatımda, azaba çarptırılma, ateşe yüzüstü sürülme ve başından kaynar su dökülme eylemlerinin muzâri fiillerle ifade edilmesi, cezanın sürekli yenileneceğine işaret etmek içindir.

c-Cennete Girdirilme

Tegâbun Sûresi dokuzuncu âyeti, cennete girdirilmeyi beyan eden “أَدْخَلَ” fiilinin muzâri kullanımına örnektir:

(يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ذَلِكَ يَوْمُ التَّقَاتِنِ وَمَنْ يُؤْمِنِ بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ)

“Toplanma günü (hesap günü) için, sizi bir araya getirdiği zaman, işte o, kimin aldandığının ortaya çıkacağı gündür. Kim Allah’a inanmış ve yararlı işler yapmışsa, Allah onun kötülüklerini örter ve onu, altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar orada ebedi kalırlar. İşte büyük başarı budur.”

d-Ödüllendirme

İman eden ve salih amel işleyenlerin ödüllendirileceğini ifade etmek için Nisâ Sûresi 173. âyette “وَقَى” fiili muzâri şekliyle kullanılmıştır. Şöyle ki:

(فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ)

“İman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanlara Allah ecirlerini tam olarak verecek ve lütfundan onlara daha fazlasını da ihsan edecektir.”

Âyetlerde “يُدْخِلُ” cennete girdirilme, “يُوَفِّي” ödüllendirme eylemleri muzâri fiillerle beyan edilmiştir. Kıyamette gerçekleşecek olayların şimdiki zamanla ifade edilmesi, cennete girdirme ve ödüllendirmenin bir seferde olmayacağına işaret ettiği gibi inananların cennetin farklı bölümlerine girmesini de içerebilir. Ayrıca dinleyiciye olayı sanki şu an yaşıyormuş hissi vermek için de olabilir.

e-Mü’minlerin Cennetteki Halleri

İnsan Sûresi beşinci âyeti, cennetliklerin halini “يَشْرَبُونَ” muzâri fiiliyle beyan etmektedir:

(لَا الْأَبْرَارُ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا)

“Şüphesiz iyiler karışımı kâfur olan bir kadehten içerler.”

İnsan Sûresi 19. âyette cennetliklerin durumunu anlatmak için “يَطُوفُ” eylemi kullanılmıştır:

(وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَنُورًا)

“Her birinin etrafında ölümsüz gençler pervane olur. Baktığında onları etrafa saçılmış inciler sanırsın.”

Cennetliklerin gülmesi “يَضْحَكُونَ” fiiliyle Mutaffifin Sûresi 34. âyette beyan edilmiştir:

(قَالِيَوْمَ الَّذِينَ آمَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ)

“Artık bugün de iman edenler, kâfirlere gülmektedirler.”

Mü'minlerin cennetteki hallerini anlatan örneklerin birincisinde kâfur bir kadehten içmeleri “يَشْرَبُونَ”, ikincisinde, gençlerin cennetliklerin etrafında pervane gibi dönmeleri “يَطُوفُ”, üçüncüsünde, mü'minlerin kâfirlere gülmeleri “يَسْخَرُونَ” muzâri fiilleriyle anlatılmıştır. Olaylar gelecekte olacak mevzular içermesi sebebiyle muzâri fiillerin anlamı mecazen gelecek zamana dönüşmüştür. Yine anlatımda fiillerin seçilmesi, bu eylemlerin sürekli yenileneceğine işaret etmek içindir. Âyetlerde geçen muzâri fiillerin mâzi gelmemesi, eylemlerin kesin gerçekleşeceğini ifade etmek yerine onların tekrarını vurgulama maksatlıdır.

2.4. Şart Edatları

Şart edatlarının muzâriyi cezmedeni ve etmeyeni, fiilin anlamını geleceğe dönüştürür. “إِذَا زُرْتُمُوهَا” *beni ziyaret edersen seni ziyaret edeceğim* cümlesindeki “إِذَا” şart edatı “أَزُورُكَ” muzâri fiilin anlamını gelecek zamana delalet ettirmiştir (Nureddîn, 1984: 78-79).

Âyetlerde şart cümlesi ve cevap cümlesinin fiilleri muzâri olarak gelmektedir. Hesaba çekilme ceहनeme girdirilme, cennete girdirilme ve amellerin karşılığının boşa gitmemesi ifadeleri muzâri cevap cümlesi şeklinde gelmişlerdir. Hesaba çekilme konusunun şart edatlarıyla beyanına örneğin, Bakara Sûresi 284. âyetidir:

(وَإِنْ تَبُدُّوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفَوْنَ بِحَسَابِكُمْ بِهِنَّ اللَّهُ فَيَغْفِرْ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبْ مَنْ يَشَاءُ ۗ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ)

“İçinizdekini açığa vursanız da gizleseniz de Allah sizi ondan hesaba çeker. Sonra dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder; Allah her şeye kâdirdir.”

Âyette “ان” şart edatı “تَبُدُّوا” ve “تُخْفَوْنَ” ise şart cümlesinin fiilleridir. “بِحَسَابِكُمْ” lafzı, cevap cümlesinin fiilidir. Şart fiillerin muzâri gelmesi insanların bu eylemleri dünyada sürekli tekrarlayacaklarına işaret etmek içindir. Cevap cümlesinin fiili “يَحْسَابُونَ” muzâri gelmesine rağmen şart edatı sebebiyle anlamı mecazen geleceğe dönüşmüştür. Çünkü insanın hesaba çekilme işi âhirette gerçekleşecek bir olaydır. Şart cümlesinin fiilleri mâzi gelseydi “وَأَنْ أَبَدْتُمْ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ أَخْفَيْتُمْ بِحَسَابِكُمْ بِهِنَّ اللَّهُ” anlam, şu an tekrarlanan açığa vurma ve gizlemeye delalet etmeyip sadece geçmişteki açığa vurma ve gizlemeyi ifade ederdi.

Nisâ Sûresi 14. âyeti, ceहनeme girdirilme konusunun şart edatıyla ifade edilmesine örneklerden biridir:

(وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَّقِ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ)

“Kim de Allah’a ve peygamberine itaatsizlik eder ve sınırlarını aşarsa Allah onu, devamlı kalacağı bir ateşe sokar, onun için alçaltıcı bir azap vardır.”

“من” şart edatı, “يَعْصِي” ve “يَتَّقِي” sözcükleri ise âyette şart cümlesinin fiilleridir. “يُدْخِلْهُ” ise cevap cümlesinin fiilidir. Âyetteki “يَعْصِي” ve “يَتَّقِي” şart fiillerinin muzâri gelmesi Allah’a ve Resulüne isyan etmenin ve haddi aşmanın dünyada sürekli tekrarlanacağına işaret içindir. Cevap cümlesinin fiili “يُدْخِلْهُ” muzâri gelmesine rağmen şart edatı sebebiyle anlamı mecazen geleceğe dönüşmüştür. Çünkü Allah’a ve Resulüne isyan eden ve haddi aşan kişilerin ateşe girdirilmeleri âhirette gerçekleşecek bir olaydır. Şayet burada anlatım mâziyle yapılmış olsaydı “وَمَنْ عَصَى اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَتَعَدَّى حُدُودَهُ أَدْخَلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا” anlam Allah’a ve Resulüne isyan ve haddi aşma, ateşe ebedi girdirilme eylemlerinin sürekli tekrarlanan veya göz önünde yaşanmış gibi hissedilen bir durum değil sadece bu suçlu işleyenlerin kesinlikle ateşe gireceğine delalet edilmiş olurdu.

Cennete girdirilme konusunun şart edatlarıyla ifade edilmesine örneğin, Talâk Sûresi 11. âyetidir:

(وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا قَدْ أَحْسَنَ اللَّهُ لَهُ رِزْقًا)

“Kim Allah'a inanır ve faydalı iş yaparsa Allah onu, altlarından ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetlere sokar. Allah o kimse için gerçekten güzel bir rızık vermiştir.”

“من” şart edatı “يعمل” ve “يؤمن” lafızları âyette şart cümlesinin fiilleri “يدخل” lafzı ise cevap cümlesinin fiilidir. Şart fiillerinin muzâri gelmesi iman etme ve salih amel işlemenin dünyada sürekli tekrarlanacağına işarettir. Cevap cümlesinin fiili “يدخل” muzâri gelmesine rağmen şart edatı sebebiyle anlamı mecazen geleceğe dönüşmüştür. Çünkü iman eden ve salih amel işleyenlerin cennete girdirilmesi âhirette gerçekleşecek bir olaydır.

Müminlerin amellerinin karşılığının boşa gitmemesinin şart edatlarıyla ifade edilmesine örneğin, Tâhâ Sûresi 112. âyetidir:

(وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَخَافُ ظُلْمًا وَلَا هَضْمًا)

“Her kim, mü'min olarak iyi olan işlerden yaparsa, artık o, ne zulümden ne de hakkının çiğnenmesinden korkar.”

Bahse konu olan âyette “من” şart edatı, “يعمل” şart cümlesinin fiili; “يَخَافُ” cevap cümlesinin fiilidir. Âyetteki “يعمل” şart fiilinin muzâri gelmesi salih amel işlemenin dünyada sürekli tekrarlanacağına işaret içindir. Cevap cümlesinin fiili “فَلَا يَخَافُ” muzâri ve olumsuz gelmesine rağmen şart edatı sebebiyle anlamı mecazen geleceğe dönüşmüştür. İnsan ölene kadar amellerinin neticesi hakkında korku içindedir. Buna uygun olarak burada yenilenmeyi tekrarı içeren muzâri kullanılmıştır.

3. Bir Fiilin Hem Mâzi Hem de Muzâri Kullanımı

Sura üfürülmeyi ifade eden “فُتِحَ” fiili, Kehf Sûresi 99, Mümin Sûresi 101 ve Yâsin Sûresi 51. âyetlerde mâzi; Tâhâ Sûresi 102, Naml Sûresi 83 Nebe Sûresi 18. âyetlerde ise muzâri kalıbıyla “يُنْفَخُ” kullanılmıştır. Yine haşrı anlatan “حُمِرَ” fiili Kehf Sûresi 47 ve Yâsin Sûresi 51. âyetlerde mâzi; Furkan Sûresi 34, Naml Sûresi 83 ve Sebe Sûresi 40. âyetlerde ise muzâri “يَحْشُرُ” vezninde gelmiştir. Bu fiillerin farklı zamanlarla anlatılmasını şöyle açıklayabiliriz: Haberin kesin gerçekleşeceği ifade edilmek isteniyorsa mâzi kullanılmakta, eylemin tekrarı veya vukunu muhataba yaşıyor gibi hissettirmek arzulanıyorsa mûzâri gelmektedir.

3.1. “فُتِحَ” Fiilinin Mâzi Kullanımına Örnek Âyetler

Kehf Sûresi 99. âyeti, “فُتِحَ” fiilinin mâzi kullanımına örnek âyetlerden biridir:

(وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ وَيُفْتِحُ فِي الصُّورِ فَنَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا)

“O gün (kıyamet günü) biz onları, birbirine çarparak çalkalanır bir halde bırakmışızdır; sûra da üfürülmüş, böylece onları bütünüyle bir araya getirmişizdir.”

Mezkur âyet ve sibakındaki âyetin konusu kıyamet ve âhirettir. Bu konuların burada bir inanç mevzu olarak ele alındığı anlaşılmaktadır. Muktezayı hale uygun olarak “فُتِحَ” fiili mâzi üslûpla kullanıldığı düşünülebilir.

“فُتِحَ” fiilinin mâzi kullanımına diğer bir örnek, Mü'minûn Sûresi 101. âyetidir:

(فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ)

“Sûra üflendiğinde artık ne aralarındaki akrabalık bağları işe yarayacak ne de birbirlerine soru sorabilecekler!”

Âyetin siyakında kendisine ölüm geldiğinde iyi amel işlemek için yeniden dünyaya dönüşü Rabbinden talep eden inkârcı tipten bahsedilmektedir. Bu kişinin haline uygun olarak sura üfürülme eyleminin kesin olacağını ifade için fiil “فُتِحَ” mâzi üslûpla beyan edilmiştir.

Yasin Sûresi 51. âyeti, “فُتِحَ” fiilinin mâzi kullanımına başka bir örnektir:

(وَفُتِحَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَى رَبِّهِمْ يُنْسَلُونَ)

“Sûra üflenmiştir. Artık onlar kabirlerinden kalkıp rablerine doğru koşmaktadırlar.”

Bahse konu âyetin siyaki olan 48. âyette “Şayet gerçekten doğru söylüyorsanız, bu tehdit hani ne zaman gerçekleşecek?” diyen inkârcı tiplerden bahsedilmektedir. Bu kişilerin haline uygun olarak sura üfürülme eylemi “فُتِحَ” mâzi üslûpla kullanılmıştır.

3.2. “فُتِحَ” Fiilinin Muzâri Kullanımına Örnek Âyetler

Tâhâ Sûresi 102. âyeti, “فُتِحَ” fiilinin muzâri kullanımına örnek âyetlerden biridir:

(يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرُقًا)

“O gün sûra üfürülür ve günahkârları o gün gözleri göğermiş olarak toplarız.”

Bahse konu âyetin öncesinde Allah’ın âyetlerinden yüz çevirenlerin kıyamet günü ağır bir yük taşıyacağı muzâri üslûpla ifade edilmiştir. Bu âyette hem öncekiyle insicam sağlamak hem de muhataba olayı yaşıyormuş gibi hissettirmek için anlatım muzâri beyanla devam etmiştir.

“فُتِحَ” fiilinin muzâri kullanımına diğer bir örnek de Nebe Sûresi 18. âyetidir:

(يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا)

“Sûra üflendiği gün, bölük bölük Allah’a gelirsiniz;”

Bahse konu âyetin öncesinde “Şüphesiz ayırım günü vakit olarak belirlenmiştir.” denilmektedir. Bu cümlede ise dinleyiciye surun üfürülüşünü yaşıyormuş gibi hissettirmek için fiil “يُنْفَخُ” muzari üslûbuyla kullanılmıştır.

3.3. “حُشِرَ” Fiilinin Mâzi Kullanımına Örnek Âyetler

Kehf Sûresi 47. âyeti, “حُشِرَ” fiilinin mâzi kullanımına örneklerden biridir:

(وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ وَتَرَى الْأَرْضَ بَارِزَةً وَحَشَرْنَا لَهُمْ فَلَمَّ نَعَادُوا مِنْهُمْ أَعْدَاءً)

“(Düşün) o günü ki dağları yürütürüz, yeryüzünü dümdüz görürsün. Onları da (dirilttiklerimizi) hiçbirini geride bırakmaksızın mahşerde toplamış olacağız.”

Âyetin siyakına baktığımızda mal ve çocukların dünya süsü olduğu baki ve hayırlı olanın salih amel olduğu bildirilmektedir. Burada haşir olayının kesin gerçekleşeceğini bildirmek için fiil “حُشِرَ” mâzi üslûpla kullanılmıştır. Ayrıca âyetin sibakında Rablerinin huzurunda dizilmek “عُرِضُوا”, kitabın ortaya konması “وُضِعَ” mâzi fiilleriyle ifade edilmiştir.

“حُشِرَ” fiilinin mâzi kullanımına diğer bir örnek Ahkâf Sûresi 6. âyetidir:

(وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ)

“Kıyamet sonrası insanlar toplanınca taptıkları şeyler kendilerine düşman olacak ve (onlara yaptıkları) ibadetlerini de inkâr edeceklerdir.”

Mezkur âyetin siyakına baktığımızda Allahın yaratıcılık sıfatı, ona ortak koşulanların hiçbir şeyi yaratamayacağı ve Kıyamet günü dualarına cevap veremeyeceği bildirilmiştir. Haşir ve

zikredilen konular inanca taalluk eden hususlar olması sebebiyle insanların âhirette toplanmasını ifade eden “حَشِر” fiili mâzi üslupla kullanılmıştır.

3.4. “حَشِر” Fiilinin Muzâri Kullanımına Örnek Âyetler

Neml Sûresi 83. âyeti, “حَشِر” fiilinin muzâri kullanımına örneklerden biridir:

(وَيَوْمَ نَحْشُرُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا مِمَّنْ يَكْذِبُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ يُوزَعُونَ)

“O gün her ümmet içinden, âyetlerimizi yalan sayan grupları bir araya getiririz. Onlar düzenli bir şekilde (hesap yerine) sevk edilirler.”

Bu âyetin siyakında kıyamet vakti geldiğinde insanlarla konuşacak bir yaratığın zuhur edeceği belirtilmekte akabinde âyetleri yalan sayan grupların bir araya getirileceği zikredilmektedir. Grupların toplanma eyleminin gerçekleşmesini dinleyiciye olayı yaşıyormuş gibi hissettirmek ve tekrarını belirtmek için fiil “حَشِر” muzâri üslubuyla kullanılmıştır.

“حَشِر” fiilinin muzâri kullanımına diğer bir örnek Sebe Sûresi 40. âyettir:

(وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَبْئُلُ لِلْمَلَائِكَةِ أَهْوَاءَهُمْ إِنْ كَانُوا يَعْبُدُونَ)

“O gün Allah onların hepsini toplayacak ve meleklere soracak: "Bunlar mıydı size tapmakta olanlar?"”

Bahse konu âyetin öncesinde Allahın âyetlerini etkisiz kılmaya çalışanların azab içinde bırakılacağı zikredilmekte akabinde suçluların Allah’ın huzurunda toplanmasını dinleyiciye yaşattırma ve sahnede kesinti olmasını engelleme için olay “حَشِر” muzâri fiille anlatılmıştır.

Sonuç

Kıyamete ve ahirete taalluk eden ayetlerde mâzi ve muzâri fiillerin kullanıldığı görülmektedir. Anlatılan konular âyetlerde inanç konusu olarak takdim edilmekte ve inkârcı kişilere yönelik bir cevapsa olayların kesin gerçekleşeceğini ifade etmek için ifade mâzi üslupla yapılmaktadır. Eylemlerde tekrar, yenilenme ve dinleyicinin olayı yaşıyormuş gibi hissetmesi isteniyorsa beyan muzâri fiille sunulmaktadır. Aynı fiilin iki zamanla kullanımında ise fiil, inanç konusuyla ilgili veya inkârcılara bir cevapsa mâzi gelmekte, dinleyiciye olayın tekrarlanacağını haber vermek veya ona olayı yaşıyor hissi vermek istendiğinde muzâri gelmektedir.

Mâzi fiillerin va’d ifade etmesi cümlelerin bağlamından veya başka karinelerle anlaşılmaktadır. Örneğin, Tevbe Sûresi 68 ve 72. âyetlerde geçen “وَعَدَ” fiilinin va’d içermesi âyetlerin bağlamından anlaşılırken, Kevser Suresindeki “أَعْطَيْنَاكَ” eyleminin ise va’di kapsadığı Peygamberimizden gelen rivayetle anlaşılmaktadır. Muzâri fiilin de va’d anlamı içerdiği âyetin bağlamından anlaşılmaktadır. Örneğin Tâhâ Sûresi 102. âyette geçen “يَنْفَعُ” ve “حَشِر” fiilleri âyetin bağlamı nedeniyle geleceğe işaret etmektedir.

“كَلَّمَ” edatı ve şart edatlarından sonra gelen mazi fiiller istikbal anlamı içermektedir. Yine fiil mâzi ve atıf harfiyle gelir, üzerine atıf yapılan fiil de (ma’tûfu’n aleyh) geleceğe delâlet ederse mâzi fiilin anlamı geleceğe dönüşmektedir.

Şart edatları “س” ve “سَوْفَ” edatları, “إِذْ/كَيْ/لَمَّا” nasb edatları ise âyetlerde muzârinin anlamını istikbale çevirmektedir. Peygamberimize karşı küfründe, eziyetinde aşırı olan kişi ve benzerlerine azabın yakın olduğunu hissettirmek için âyetlerde yakını ifade eden “س” edatı kullanılmaktadır. Genel kâfir tipolojisinden bahsedilen yerlerde ise azabla ilgili hususlar uzak geleceği işaret eden “سَوْفَ” edatı ile ifade edilmektedir. Ödül verme işi, âhirette gerçekleşecekse muzâri fiil uzak zamanı

işaret eden “سَوْفَ” ile beyan edilmekte, Allah’ın lütfü hem dünyayı hem de âhireti kapsıyorsa fiillerde yakını ifade eden “سَ” kullanılmaktadır.

Kaynakça

- el-Curcânî, A. (2004). *Delâilu'l-İ'câz*, Mektebetu'l-Hâncî.
- Doğan, M. (2003). *Büyük Türkçe Sözlük*, Vadi Yayınları.
- Ebussuûd, M. (ts.). *İrşâdu'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî.
- el-Endelûsî, E. (1993). *el-Bahru'l-Muhît*, Daru'l-Kutubi'l-'İlmiyye.
- Esterâbâdî, R. (1996). *Şerhu'l-Kâfiye*, Cami'âtu Kân Yûnus.
- el-Galâyînî, M. (1994). *Câmi'u'd-Durûsi'l-'Arabiyye*, el-Mektebetu'l-'Asriyye.
- el-Kazvînî, H. (2003). *el-Îzâh fî 'Ulûmi'l-Belağa*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye.
- Kutub, S. (2003). *fî Zilâli'l-Kur'ân*, Daru's-Şurûk.
- Nureddîn, İ. (1984). *Fi'l ve 'z-Zemen*, el-Muessesetu'l- Cami'âtu't-Dirâsât.
- İbn Âşûr, M. (1984). *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, ed-Dâru'z-Zeytûniyye,
- İbn Fâris, A. (1979) *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, Dâru'l-Fikr.
- İbnu'l-Esîr, Z.(ts) *el-Meselus-Sâir*, Daru'n-Nahda.
- İbn Hâcib.(2008). *Kâfiye*, Mektebu'l-Buşrâ.
- İbn Hişâm, A. (1999). *Muğni'l-Lebîb*, Dâru'l-Erkâm bin Ebi'l-Erkâm.
..... (2010). *Şerhu Katri'n-Nedâ*, Dâru İbn Kesîr.
- İbn Kesîr, İ. (1999) *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, Dâru Tayyibe.
- İbn Mâlik, M. (1990). *Şerhu't-Teshîl li İbni Mâlik*, Dâru Hicr.
- Raşîd, K. (2008). *ez-Zemenu'n-Nahvî fî'l-Luğati'l-'Arabiyye*, Dâru 'Âlemi's-Sekâfe.
- es-Sâmerrâî, F. (2006). *et-Ta'bîru'l-Kur'ânî*, Dâru 'Ammar,
- es-Suyûtî, A. (1998). *Hemu'l-Hevâmi' fî Şerhi Cem'i'l-Cevâmi'*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye
- Vehbi, M. (2018). *Akaid-i Hayriyye*, Eğitim Yayınevi.
- Zerkeşî, M. (1984). *el-Burhan fî 'Ulumi'l-Kur'ân*, Dâru't-Turâs.